

According to the National doctrine of education development in Ukraine, the professional pedagogical studies must be personality oriented. The future teacher must be trained not only as a subject teacher, but a professional teacher capable to communicate and interact with pupils and adults.

In the context of modern social processes the teachers of higher school offer interesting approaches to the future teachers forming taking into account the best tendencies of previous years, namely in the field of pedagogic. Authors underline the idea of the professional forming of the future teacher who must be trained, that require the features in self-perfection, self-education, mastering the most valuable character of humanism. A student must realize while the period of studies, that a personality of an educator is the basis of his vital and professional successes, that the qualities and properties of a teacher are provided by the high level of his self-realization in professional activity.

Among the other types of art the graphic one has unique possibilities to the decision of tasks both of artistic and personality development, public and spiritual becoming of the rising generation. In preschool age the depicting activity is one of the most accessible and emotionally keen.

Perceiving and estimating the aesthetic beautiful phenomenon, a child gains the experience of estimating activity, it acquires major components: the world view positions and options, personality emotional attitude towards the world, the ability to determine the important artistic descriptions. Ability to perceive artistically and aesthetic beautiful experience is from one side the pre-condition, and from the other – the result of aesthetic beautiful estimation of reality which is by itself the ability of aesthetic beautiful perception and aesthetic beautiful sense in operations.

Key words: *artistic skills, Ukrainian fine art, decorative-applied art, development, children of preschool age.*

УДК 371.382.033

Світлана Парфілова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ЗАСТОСУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО МЕТОДУ В НАВЧАЛЬНО-ПОШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Метою статі є дослідження шляхів включення молодших школярів у дослідницьку діяльність, у процес перетворення засвоєних знань і самостійного «відкриття» нових. Методологічну основу становлять теорії наукового пізнання й розвитку особистості. Проведена дослідна робота засвідчила, що успішність реалізації дослідницького методу в процесі навчання багато в чому залежить від оптимального поєднання групових та індивідуальних форм організації занять. Така взаємодія учнів у процесі розв'язання дослідницьких завдань призводить до виникнення позитивних емоцій і формування особистісного смислу учіння. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з розширенням вікових меж досліджуваного контингенту та охопленням інших предметних галузей.

Ключові слова: *дослідницький метод, молодші школярі, навчально-пошукова діяльність, групова робота, індивідуальна форма роботи, навчальна проблема, активність учнів, мотив співробітництва.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняної освіти характеризується переходом від предметно-орієнтованого до особистісно-

орієнтованого навчання. Формування у школярів розгорнутої й повноцінної дослідницької діяльності, зміст якої становлять теоретичні знання, дослідницькі вміння й навички, є необхідною умовою розвивального навчання. Саме зміст засвоєних знань має провідне значення в інтелектуальному й особистісному розвитку школярів.

Аналіз актуальних досліджень. Ідеї організації навчання шляхом залучення учнів до самостійної пошукової діяльності відображені в працях А. В. Дістервега, А. Я. Коменського, Й. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинського та ін. Елементи дослідницького підходу в навчанні найбільше висвітлення отримали в 60-х роках ХХ ст., у зв'язку з пошуком способів актуалізації і стимулювання самостійної діяльності учнів. А. В. Брушлінський, Т. В. Кудрявцев, О. М. Леонтьєв, А. М. Матюшкін, С. Л. Рубінштейн та ін. займалися дослідженням загального розумового розвитку, загального інтелекту; виявленням умов активізації розумової діяльності школярів у навчальному процесі, умов оволодіння учнями ефективними методами самостійної розумової діяльності; з'ясуванням того, як співвідноситься в процесі навчання засвоєння «готових знань» і самостійне «відкриття» зроблені учнями. Дослідницький метод застосовували переважно у викладанні предметів природничо-наукового циклу багато відомих педагогів і методистів В. В. Половцев, Б. Е. Райков, С. Т. Шацький, К. Л. Ягодовський. У системі загально-дидактичних методів дослідницький розглядався в дидактиці початкової освіти Н. Г. Казанським і Т. С. Назаровою. У зарубіжній педагогіці ідеї дослідницького методу пов'язують із іменами У. Александра, Дж. Брунера, Дж. Дьюї, М. Маркова, В. Оконь, І. Петкова, П. Хальверсона та ін.

У дидактиці та методиці початкової освіти цей метод майже не розроблявся. Він вважався недоступним у початкових класах, хоча деякі науковці (І. Я Лернер, Р. І. Колеснікова, О. М. Лагутіна, В. С. Перекалова та ін.) говорили про його необхідність.

Мета статті – дослідити застосування дослідницького методу в навчанні молодших школярів при поєднанні індивідуальних і групових форм організації пошукової діяльності.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становлять психологічні та педагогічні наукові положення про закономірності розвитку особистості; теорії наукового пізнання й розвивального навчання; принципи взаємозв'язку теорії та практики, активності, розвитку, детермінізму, єдності свідомості й діяльності.

Виклад основного матеріалу. Форми реалізації дослідницького методу завжди пов'язані з обов'язковою самостійною пошуковою діяльністю учнів. У процесі навчання найбільш часто навчальні проблеми усвідомлюються учнями в умовах, спеціально організованих учителем шляхом попереднього проведення дослідів, демонстраційних експериментів, самостійних спостережень, організації екскурсій, трудової діяльності тощо.

Сучасні дослідники радять залучати школярів на уроці до розв'язання навчальних проблем і без експериментів, шляхом аналізу відомих фактів і зіставлення їх із новими, логічних суджень і умовиводів на основі раніше засвоєних знань [1; 2; 3; 4; 6; 7]. У даному випадку інформативні функції вчителя мінімізуються, проте більшої ваги набуває його управлінська діяльність, спрямована на організацію дій учнів із усвідомлення навчальної проблеми, самостійного формулювання гіпотез, визначення шляхів розв'язання завдань і власне вирішення, зіставлення отриманих результатів із висловленими раніше припущеннями й узагальнення щодо проблеми в цілому.

У процесі розв'язування навчальних проблем учні можуть консультуватися з учителем (батьками, старшими товаришами). Тут важливо, що запитання, з якими звертаються школярі, виникли в результаті потреби, що з'явилась у процесі самостійної роботи, спрямованої на розв'язання навчальної проблеми. Після закінчення самостійної дослідницької роботи молодших школярів необхідно проаналізувати й оцінити її результати. У цьому й полягає керівництво самостійною навчально-пошуковою діяльністю учнів із боку вчителя.

Успішна реалізація принципу активності учнів початкових класів багато в чому залежить від оптимального поєднання групових та індивідуальних форм організації занять.

Головною перевагою індивідуального навчання, на думку Г. К. Селевко, є те, що воно дозволяє повністю адаптувати зміст, методи й темпи навчально-пошукової діяльності дитини до її особливостей; стежити за кожною її дією й операцією під час розв'язання конкретних завдань; стежити за просуванням від незнання до знання; вчасно вносити необхідні корективи в діяльність як того, хто навчається, так і вчителя; пристосовувати їх до ситуації, яка постійно змінюється, але контролюється з боку вчителя й учня [5, 87–88]. Усе це дозволяє молодшому школяреві працювати економно, постійно контролювати затрати своїх сил, працювати в оптимальний для себе час, що, природно, вможливіє досягнення високих результатів навченості. Індивідуальне навчання в такому «чистому» вигляді застосовується в масовій школі досить обмежено, однак індивідуальний підхід розглядається як один із найважливіших принципів навчання й виховання.

Тим часом, застосування групових форм навчання дозволяє залучити до активної роботи навіть «глухих» учнів, оскільки, потрапивши до групи однокласників, які колективно виконують певне завдання, учень не може відмовитися виконати свою частку роботи, інакше зазнає моральної обструкції з боку своїх товаришів, а до їх думки він, як правило, дослухається навіть більше, ніж до думки вчителя.

У свою чергу, вміння зіставляти різні точки зору в процесі виконання навчальних завдань, уміння ніби «встати на позицію іншої людини» сприяє виникненню важливого новоутворення й у мотиваційній сфері. Саме воно сприяє зародженню, розвитку і становленню мотиву співробітництва. Загальна спрямованість дитини на взаємодію з однолітками поступово переростає в усвідомлене прагнення разом із іншими працювати добре і швидко, тобто найбільш адекватним способом виконати завдання, отримати потрібний усім результат.

Під час групової роботи учнів у процесі навчально-пошукової діяльності значною мірою зростає й індивідуальна допомога кожному, хто її потребує, як із боку вчителя, так і своїх товаришів. Причому той, хто допомагає, отримує при цьому не меншу допомогу, ніж слабкий учень, оскільки його знання актуалізуються, конкретизуються, стають більш гнучкими, зміцнюються саме під час пояснення своєму однокласникові.

Далі ми покажемо прийоми створення проблемних ситуацій і механізм їх розв'язання в ході групових та індивідуальних форм організації навчально-пошукової діяльності.

Урок на тему «Земля – планета сонячної системи. Форма Землі»

Учитель:

– Щоб дізнатися, як люди довели, що Земля – куля, пройдемо разом цікавим шляхом відкриттів – від глибокої давнини до сьогодення. Нехай на цьому шляху вас супроводжують друзі, з якими вам буде цікаво робити відкриття, на яких ви можете покластися. Отже, вирушаємо в путь, поділившись на 5 груп або команд, очолюваних капітанами.

Необхідно пам'ятати умови роботи (вивішені на дошці). Їх дотримання контролюватиме експертна група (двоє учнів).

Умови роботи у групах

1. Правильно йди маршрутом. 2. Дружно крокуй маршрутом. 3. Не гай часу даремно. 4. Будь обережним, виконуючи дослід. 5. Пройдений маршрут – шлях до успіху.

– Вирушаємо в далеке минуле. Цікаво, якою люди уявляли Землю багато століть тому?

Кожна команда отримує рисунок, де зображено, як різні народи уявляли собі будову світу (у вигляді скрині, скляного ковпака із зірками, диску, кита, трьох слонів на черепаці).

Робота у групах

Учитель:

– Розгляньте малюнки.

– Розкажіть, якою люди уявляли собі Землю в далекому минулому.

– Як ви вважаєте, чому саме такою люди уявляли Землю?

– Ми пройшли частину шляху, отже, підіб'ємо підсумок.

Експертна група узагальнює й доповнює відповіді, оголошує критерії оцінювання і підбиває підсумки роботи кожної групи.

Учитель:

– Як же вперше була висунута ідея кулястості Землі?

Здійснимо дослідження цього питання. Виконаємо необхідні досліди, спостереження, рухаючись за заданим маршрутом.

Маршрут для першої групи

1. Прочитайте вступ до дослідження.

Люди помітили, що місячні затемнення припадають на повний місяць – тоді, коли Сонце і Місяць перебувають у протилежних точках небесного склепіння, а Земля знаходиться поміж ними.

Причина затемнення полягає в тому, що Земля затуляє сонячні промені та відкидає на Місяць свою тінь.

За формою тіні можна зробити висновок про форму того предмета, який її відкидає. Тінь Землі, що падає на Місяць, завжди кругла.

2. Визначте у процесі дослідження, який предмет (пласка фігура, куля) відкидає круглу тінь.

Обладнання: лампа – Сонце, аркуш паперу – Місяць, предмет дослідження – Земля.

3. Зробіть висновок.

Така тінь може належати лише _____ (кулі). Отже, Земля – _____ (куля)!

Маршрут для другої групи

1. Для дослідження здобудьте необхідні знання за допомогою підручника (прочитайте статтю підручника з цієї теми).

Лінія горизонту – це ...

2. Прочитайте текст.

Мореплавці звернули увагу на одну особливість. Коли вони зустрічали інший корабель, то спочатку на горизонті з'являлася його щогла. Лише в міру наближення можна було побачити весь корабель.

3. Щоб знайти пояснення цього факту, виконайте дослід.

Здійсніть мандрівку кораблика по:

а) Пласкій «Землі» (по парті). Дивіться при цьому на поверхню парти на рівні очей. Яким ви бачите кораблик протягом усього шляху? Повністю або частково?

б) Кулястій «Землі» (по м'ячу). Яким ви бачите кораблик протягом усього шляху? Повністю або частково?

4. Зробіть висновок.

Поступове зникнення предметів, що віддаляються, за лінією горизонту, а також поступова їх поява з-за лінії горизонту можлива лише на Землі, яка за формою нагадує _____ (кулю).

Маршрут для третьої групи

1. Досліджуючи форму Землі, проведіть дослід.

а) Поставте на пласкій «Землі» (на парті) на різній відстані один від одного два предмети. Подивіться на них (очі на рівні поверхні столу).

Близький і далекий предмети видно однаково добре, вони закриті повністю або частково?

б) Розташуйте предмет на круглій «Землі» (на м'ячі), помістивши його далі від себе. Предмет добре видно повністю, він закритий повністю або частково?

2. Визначте, у якому випадку фотограф стояв під горою, а в якому – на горі. (Подано фотографії одного об'єкта, зроблені з різних точок). Обґрунтуйте свою відповідь.

Зі сходженням на гору лінія горизонту – уявна лінія, яка ніби розділяє небо й землю, – відсувається або наближається? Горизонт – видимий навкруги простір – розшириться чи звузиться?

3. Зробіть висновок.

Саме так ми повинні спостерігати світ, якщо ми живемо на великій кулі.

Отже, наша Земля – _____ (куля)!

Маршрут для четвертої групи

1. Досліджуючи форму Землі, здійсніть мандрівку, рухаючись в одному й тому самому напрямку (на захід):

а) по пласкій «Землі» (по парті);

б) по круглій «Землі» (по м'ячу).

2. З якої мандрівки (а або б) вам удалося повернутися назад?

3. Прочитайте текст.

Майже п'ять століть тому відважний капітан Фернан Магеллан на вітрильниках вирушив на захід, шукаючи нових шляхів до Індії. Пливучи в одному й тому самому напрямку, мандрівники повернулися назад.

4. Подумайте, що це підтверджує.

Маршрут для п'ятої групи

1. Прочитайте текст.

Завдяки розвитку науки людина змогла подивитися на нашу планету з боку, тобто з космосу.

2. Дослідіть знімки, зроблені з космосу, за планом:

а) форма Землі;

б) блакитна оболонка Землі – це ...;

в) чи освітлена поверхня Землі Сонцем;

г) які кольори можна розрізнити на поверхні Землі;

д) чи можна вважати поверхню Землі ідеально рівною.

3. Розкажіть, якою ми побачили Землю з космосу.

Причини появи хибних уявлень про світобудову в далекому минулому

1. Відсутність необхідних даних.
2. Недостатність спостережень.
3. Схиляння перед силами природи.
4. Фантастичні вигадки про казкових тварин.
5. Відсутність транспортних засобів.
6. Неможливість морських мандрівок.
7. Думка про безмежний океан.

Діти працюють у групах, учитель надає їм необхідну допомогу. Після закінчення роботи групи звітують.

Звернення до експертів:

– Чи вдалося командам підтвердити кулястість Землі?

Експерти узагальнюють результати роботи, формулюють висновки, після чого на дошці з'являються таблички з доказами, закінчення речення «Земля – куля»; оцінюється робота груп.

– Чому ви змогли довести, що Земля – куля? (Досліди, знання, спостереження, «мандрівки», дружна співпраця, допитливість).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, така взаємодія учнів у процесі розв'язання дослідницьких завдань призводить до виникнення позитивних емоцій і формування особистісного смислу учіння. При цьому оптимізується процес пошукової діяльності, яка засвоюється учнями, він стає творчим і розвиває молодшого школяра саме як суб'єкта учіння, сприяє формуванню нових пізнавальних мотивів навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмінська О. Г. Організація дослідницької діяльності як засобу інтелектуального розвитку учнів : комп'ютерні технології навчання / О. Г. Кузьмінська // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2007. – № 8. – С. 47–51.
2. Маслікова І. В. Дослідницька діяльність як форма наукового пізнання : філософсько-теоретичний аспект / І. В. Маслікова // Управління школою. – 2007. – № 29. – С. 15–19.
3. Прокопьева О. Как вовлечь учащихся в исследовательскую деятельность / О. Прокопьева // Математика. – 2007. – № 12, 16–30 июня. – С. 8–9.
4. Сапронова О. Практичні завдання-дослідження як засіб екологічного виховання молодих школярів / О. Сапронова // Початкова школа. – 2005. – № 12. – С. 24–27.
5. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
6. Туріщева Л. В. Дослідницька робота як умова розвитку творчих особливостей учнів / Л. В. Туріщева // Історія та правознавство. – 2008. – № 4. – С. 7–9.
7. Фирсова М. М. Исследовательская деятельность учащихся гимназии / М. М. Фирсова // Педагогика. – 2003. – № 8. – С. 26–31.

РЕЗЮМЕ

Парфилова С. Использование исследовательского метода в учебно-поисковой деятельности младших школьников.

Целью статьи является исследование путей включения младших школьников в исследовательскую деятельность, преобразования усвоенных знаний и самостоятельного «открытия» новых. Методологическую основу составляют теории познания и развития личности. Проведенная работа свидетельствует, что успешность реализации исследовательского метода зависит от оптимального совмещения групповых и индивидуальных форм организации занятий. Такое взаимодействие учеников в процессе решения исследовательских заданий приводит к возникновению позитивных эмоций и формированию личностного смысла обучения. Перспективы дальнейших научных поисков связаны с расширением возрастных границ исследуемого контингента и охватом других предметных областей.

Ключевые слова: исследовательский метод, младшие школьники, учебно-поисковая деятельность, групповая работа, индивидуальная форма работы, учебная проблема, активность учеников, мотив сотрудничества.

SUMMARY

Parfilova S. The research method in the junior schoolchildren learning-searching activity application.

The purpose of this paper is to study possible ways to include younger students in research that is in the process of converting the acquired knowledge and independent “discovery” of new. Methodological basis of research are the psychological and pedagogical research provisions of the laws of development of the personality; theories of scientific knowledge and development of learning; principles of interrelation of theory and practice, activity, development, determinism, unity of consciousness and activity. Conducted research showed that the success of the implementation of the research method in the learning process largely depends on the optimal combination of group and individual forms of employment. The main advantage of individual training is that it allows you to fully adapt content, teaching methods and rate of retrieval of the child to its features; watch her every action and operation in solving specific problems; promotion from ignorance to knowledge; in time to make the necessary adjustments to operations as of the student and teacher; adapt them to the situation that is constantly changing. The general thrust of the child to interact with peers gradually develops into a conscious desire to work together with others well and quickly that is the most appropriate way to do the job, get all the desired result. The feasibility of such application of research method in primary school due to the fact that the age encourages the younger pupils to independent search for new knowledge, promotes personal self-realization and self-determination of each student, forms a general positive attitude towards teaching. The use of group forms of education contributes to the emergence, development and establishment of motive cooperation. Thus optimizes the process of search activity, which is absorbed by the pupils, is creative and develops pupils of elementary school as a subject of teaching, promotes the formation of the new cognitive learning motives. Search of the theoretical results allowed concluding about the importance of constant efforts of teachers, aimed at identifying productive forms and methods of implementation of research method that would provide occurrence pupil in the learning process consciously and actively. Prospects for further research are related to the extension of age limits of the studied contingent and coverage of other subject areas.

Key words: research method, pupils of elementary school, teaching and research activities, group work, individual work, study problem, pupil's activity, motive for cooperation.